

Polscy młodzi bogowie? Brexit a brytyjski system emerytalny i zabezpieczenie społeczne Polaków w zakresie emerytur w Zjednoczonym Królestwie

PAWEŁ KALETA

Parlament Europejski

STRESZCZENIE: *Proces wystąpienia Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej (Brexit) przyniesie różne konsekwencje dla mieszkających tam Polaków. Prawa, z których nasi obywatele korzystają, niestety nie posiadają statusu „praw nabytych” w rozumieniu prawa międzynarodowego. Dlatego są przedmiotem negocjacji w ramach tego procesu. Celem opracowania jest syntetyczne przedstawienie obecnego stanu brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego w odniesieniu do świadczeń emerytalnych Polaków. Brak porozumienia w zakresie zabezpieczenia społecznego w procesie negocjacji będzie miał negatywne konsekwencje dla Polaków przebywających w Wielkiej Brytanii. Istnieją jednak podstawy do ostrożnego optymizmu w kwestii gwarancji utrzymania posiadania omawianych praw.*

SŁOWA KLUCZOWE: *Brexit, prawa socjalne, zabezpieczenie społeczne, emerytury, brytyjski system emerytalny*

Wprowadzenie

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej to jedno z największych i najwyżej rozwiniętych spośród państw członkowskich Unii Europejskiej¹. Brexit, czyli wystąpienie Zjednoczonego Królestwa z UE², będzie miał rozmaite konsekwencje dla mieszkających tam Polaków. Ich liczbę szacuje się na ponad milion. Jest to najliczniejsza grupa spośród około 3 mln przebywających w Zjed-

noczonym Królestwie osób pochodzących z wszystkich pozostałych państw członkowskich UE³.

Warto zatem przyrzeć się perspektywie Brexitu z punktu widzenia uprawnień socjalnych Polaków mieszkających w Zjednoczonym Królestwie, między innymi w kontekście zabezpieczenia od ryzyka starości (emerytalnego)⁴. Zabezpieczenie społeczne od tego ryzyka jest jednym z głównych elementów współczesnego państwa, gospodarki i społeczeństwa⁵.

¹ Wywód niniejszy oparto na: G. Uścińska, *Zabezpieczenie społeczne osób korzystających z prawa do przemieszczania się w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013; H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, wyd. 2, Wydawnictwo „Liber”, Warszawa 1999, s. 42, 221; por. też np. B. von Maydell, K. Burchardt, K.-D. Henke, R. Leitner, R. Muggels, M. Quanta, P.-L. Rauhala, G. Verschraegen, M. Żukowski, *Enabling Social Europe*, Springer, Berlin 2006, s. 157–158; M. Żukowski, *System emerytalny w Wielkiej Brytanii*, [w:] T. Szumlicz, M. Żukowski (red.), *Systemy emerytalne w krajach Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Twigger, Warszawa 2004, s. 307 i nast.

² Art. 50 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) z 7 lutego 1992 r. (tekst jedn. Dz. Urz. UE z 2012 r., seria C, nr 326, s. 13).

³ Por. ibidem, s. 43, 53; <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/brytyjski-urząd-statystyczny-ponad-milion-polakow-w-wielkiej-brytanii/sslqs6g>, pobrano 24.08.2017.

⁴ G. Uścińska, *Ryzyko jako przesłanka ochrony w systemie zabezpieczenia społecznego*, „Polityka Społeczna” 2013, nr 11–12, s. 3 i nast.

⁵ Zob. np. G. Szpor, *Ubezpieczenia w systemie zabezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, red. G. Szpor, wyd. 5, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009, s. 34; P. Marier, *Pension Politics. Consensus and social conflict in ageing societies*, Routledge / European University Institute, London-Florence 2008, s. 1 i powołana tam literatura; J. Vartiainen, *The future of the European welfare states: the intriguing role of demography?*, „European View” 2017, No. 1, s. 133.

Podjęcie tego tematu nie powinno dziwić. Choć struktura polskiej społeczności w Zjednoczonym Królestwie charakteryzuje się znaczną przewagą (w stosunku do całości populacji) ludzi na tyle młodych (w badaniach podkreśla się w szczególności znaczenie liczby przebywających tam Polaków w wieku 20–29 lat), by emerytura stanowiła dla nich dość odległą perspektywę⁶, to jednak wpływ Brexitu ujawni się także w długim czasie. Nie można zatem pominąć systemu emerytalnego wśród zagadnień pojawiających się w negocjacjach.

Również w ogólniejszym odniesieniu zabezpieczenie emerytalne ujawnia swoją wagę m.in. ze względu na poprawiające się we współczesnym społeczeństwie długość i jakość życia⁷. Zabezpieczenie to nie jest już zatem jedynie ubezpieczeniem od ryzyka niezdolności do pracy ze względu na utratę niezbędnych sił, a nawet nie domniemaniem tej niezdolności z chwilą przekroczenia określonego wieku (emerytalnego)⁸. Obecnie charakteryzuje się ono samodzielnością bytu i odrębnością treści jako prawo do zaprzestania pracy po osiągnięciu określonego wieku i przepracowaniu wymaganego okresu⁹.

Polacy przebywający obecnie w Zjednoczonym Królestwie (owi „polscy młodzi bogowie”) nie są ani tak młodzi, ani tak „nietykalni” (m.in. z punktu widzenia ryzyka starości), by nie istniała potrzeba zajęcia się zagadnieniami odnoszącymi się do emerytur tej grupy społecznej, nawet jeżeli jeszcze przed uzyskaniem

uprawnień emerytalnych jej przedstawiciele przyjmą obywatelstwo brytyjskie i staną się częścią społeczeństwa brytyjskiego¹⁰.

Trzeba też pamiętać o tzw. czterech swobodach: przepływu osób, towarów, usług i kapitału¹¹, którymi cieszą się obywatele państw członkowskich UE, a których istnienie ma przyczynić się do tworzenia w ramach Unii Europejskiej „jednolitego rynku”¹². Wynikające z nich prawa nie stanowią „praw nabytych”, których dalsze poszanowanie w odniesieniu do obywateli innych państw członkowskich po zakończeniu procesu wyjścia Zjednoczonego Królestwa z UE (zmiana systemu prawnego, któremu podlegają) mogłoby wynikać z samych zasad lub przepisów prawa międzynarodowego¹³. Oznacza to, że zakres tych uprawnień jest całkowicie zależny od wyniku przedmiotowych negocjacji między Unią Europejską a Zjednoczonym Królestwem¹⁴.

Celem opracowania jest syntetyczne przedstawienie obecnego stanu brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego w zakresie emerytur. Opracowanie opiera się na analizie aktów prawnych, doktryny i literatury przedmiotu, z zastosowaniem metody dogmatyczno-prawnej oraz analizy systemów, a także metody historyczno-prawnej. Należy przy tym zwrócić uwagę na złożoność brytyjskiego/angielskiego systemu prawnego (*common law*)¹⁵, zwłaszcza na fakt, że regulacja prawna w Zjednoczonym Królestwie ma charakter częściowo zwyczajowy¹⁶. Trzeba również wskazać, że

⁶ Por. np. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/pl, w szczególności wykresy 4 i 6, pobrano 24.08.2017; M. Krywult-Albańska, *Profil demograficzny polskich imigrantów poakcesyjnych w Wielkiej Brytanii*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica IV” 2012, Vol. 2, s. 72 i nast.

⁷ Por. I. Jedrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, wyd. 6, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014, s. 217–219; J. Żarnowski, *Spółczesność XX wieku*, Ossolineum, Wrocław 1999, s. 5–7, 91–92.

⁸ Tak I. Jedrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 211–212.

⁹ Ibidem, s. 212–216.

¹⁰ Na wyraźną obecność takich tendencji w ramach omawianej społeczności wskazuje M. Krywult-Albańska, op. cit., s. 73–76, 78–79.

¹¹ Tytuł IV Części III, czyli art. 45–66 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, s. 47. Zob. np. A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 41–42; B. von Maydell et al., op. cit., s. 190.

¹² Zob. np. J. Plaňavová-Latanowicz, *Freedoms of the EU Internal Market: An Outline*, [w:] D. Milczarek, A. Adamczyk, K. Zajączowski (red.), *Introduction to European Studies: A New Approach to Uniting Europe*, Centre for Europe, University of Warsaw, Warszawa 2013, s. 149–150.

¹³ Za: A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 19, 57–59.

¹⁴ Por. ibidem, s. 33–34.

¹⁵ Zob. np. P. Sarnecki, *Wstęp*, [w:] *Ustany ustrojowe Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, tłum. S. Kubas, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010, s. 4.

¹⁶ A.M. Świątkowski, op. cit., t. I, s. 61.

około 80% ludności Zjednoczonego Królestwa (oraz Polaków tam przebywających) zamieszkuje w Anglii, zaś proces dewolucji (autonomizacji) Szkocji, Walii i Irlandii Północnej w zakresie zabezpieczenia społecznego, w tym w szczególności w odniesieniu do emerytur, postępuje bardzo powoli¹⁷.

Wpływ wskazanych czynników prawnych i politycznych, jak również czasu powstania niniejszego opracowania powoduje zatem, że obraz omawianego systemu zostanie uchwycony w specyficznym momencie – w trakcie właściwego procesu negocjacyjnego Brexitu i z uwzględnieniem jedynie takich jego elementów, które się dotąd ujawniły.

System emerytalny Zjednoczonym Królestwie

Historyczna ewolucja brytyjskich rozwiązań w zakresie zabezpieczenia na starość do kryzysu lat 70. XX wieku

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej jest jednym z krajów, które weszły na drogę ustawodawstwa społecznego, sankcjonując i rozbudowując wywodzące się z dobroczynności instytucje opieki społecznej¹⁸. Aż do pierwszej połowy XX wieku ogromne korzyści ekonomiczne, które przynosiła Koronie i jej poddanym m.in. ekspansja kolonialna, pozwalały na łagodzenie problemów społecznych. Prymat w tej dziedzinie przyznawano stosowanemu niekiedy przymusowi pracy („prawa o ubogich”)¹⁹ oraz działalności charytatywnej i pomocy wzajemnej²⁰. Tym niemniej pojawiały się także pewne cząstkowe rozwiązania w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, w tym od 1908 r. zryczałtowane renty dla osób, które ukończyły 70 lat, od 1925 r. uzupełnione o ubezpieczenie emerytalne, mające

zabezpieczyć osoby w wieku 65–70 lat, a także o emerytury zapewniane przez pracodawców (zakładowe)²¹.

Dopiero w latach II wojny światowej, gdy zhierarchizowane społeczeństwo brytyjskie stało przed koniecznością ponoszenia ogromnych wyrzeczeń²², nastąpiła całościowa zmiana podejścia. Na polecenie premiera rządu Jego Królewskiej Mości, Winstona Churchilla, przygotowano w 1942 r. raport autorstwa komisji polityków i ekspertów pod przewodnictwem sir Williama Beveridge’a (z którego nazwiskiem łączy się zaproponowane rozwiązania) na temat „ubezpieczenia i służb pokrewnych”²³.

Z punktu widzenia rodzaju źródła uprawnień w zakresie zabezpieczenia społecznego model zaproponowany przez Beveridge’a zakłada, że *każdy członek społeczeństwa* [obywatel – przyp. autora] *ma prawo do zabezpieczenia społecznego*²⁴ niezależnie np. od faktu bycia zatrudnionym. Konsekwencją tak sformułowanego kryterium podmiotowego jest postać ekonomicznego źródła zasilania systemu ubezpieczeń społecznych. Są nim podatki i to do tego stopnia, że często pisze się wręcz po prostu o „systemach opartych na podatkach” (inne określenie to „system zaopatrzeniowy”)²⁵.

Zaproponowane przez Beveridge’a Narodowe Ubezpieczenie Społeczne powstało w 1948 r.²⁶ W doktrynie zwraca się uwagę, że datujące się od tej pory ogólne oparcie brytyjskiego systemu na podatkach powoduje brak wyodrębnienia składek, obejmujących poszczególne rodzaje ryzyka. *Składka ubezpieczeniowa* [podobnie jak podatki, obejmująca swym zakresem podmiotowym wszystkich obywateli, a nie tylko pracowników, jak w modelu bismarckowskim – przyp. autora] *daje tytuł do świadczeń pieniężnych związanych z chorobą, ma-*

¹⁷ Zob. np. P. Sarnecki, op. cit., s. 39–42; M. Krywult-Albańska, op. cit., s. 77; T. Mullen, *Devolution of Social Security*, „Edinburgh Law Review” 2016, Vol. 42, No.3, s. 382 i nast.

¹⁸ I. Jedrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie społeczne. Część ogólna*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2003, s. 15–16.

¹⁹ Por. np. eadem, *Pojęcia i konstrukcje...*, s. 19–20; G. Szpor, *Ubezpieczenia w systemie...*, s. 25.

²⁰ Powyższy wywód za: M. Żukowski, *System...*, s. 307 i powołana tam literatura.

²¹ Ibidem, s. 308; S. Golinowska, *Ewolucja i kierunki reform bazowych systemów emerytalno-rentowych w świecie*, [w:] S. Golinowska (red.), *Bazowe systemy emerytalne*, IPISS, Warszawa 1993, t. I, s. 17–18.

²² Tak J. Żarnowski, op. cit., s. 81.

²³ Por. G. Szpor, *Ubezpieczenia w systemie...*, s. 29–30.

²⁴ Za: I. Jedrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie społeczne...*, s. 16.

²⁵ Por. np. ibidem, s. 15.

²⁶ M. Żukowski, *System emerytalny...*, op. cit., s. 309 i powołana tam literatura.

cierzyństwem, inwalidztwem, śmiercią żywiciela, bezrobociem i starością²⁷.

Brytyjski system emerytalny, mimo niskiego (zgodnego z moralnymi i ekonomicznymi przesłankami planu Beveridge'a) poziomu świadczeń zapewnianych w jego ramach przez państwo (*Basic State Pension* – BSP)²⁸ oraz ograniczonego zasięgu emerytur zakładowych, generował tak znaczne koszty, że próby jego reformowania trwały niemal nieprzerwanie przez dwie dekady²⁹. Ostatecznie w 1978 r. w życie wszedł system dodatkowych emerytur powiązanych z zarobkami (*State Earnings-Related Pension Scheme* – SERPS)³⁰, który należy ocenić jako próbę upowszechnienia emerytur zakładowych, raczej zdających dotąd egzamin w tych przedsiębiorstwach, w których istniały.

U progu lat 80. XX wieku stało się jasne, że dotychczasowy sposób finansowania i zapewniania świadczeń dobiega kresu swoich możliwości³¹. Można nawet stwierdzić, że od tej chwili „racjonalizowanie” obydwu tych zagadnień przez konsekwentne reformowanie systemu stało się istotą podejścia „beveridge’owskiego”³².

Organizacja i finansowanie brytyjskiego systemu emerytalnego na tle jego reform

Podstawą prawną brytyjskich rozwiązań w zakresie zabezpieczenia społecznego w odniesieniu do emerytur są obecnie: ustawa o zabezpieczeniu społecznym (*Social Security Act*) z 1986 r., ustawa o składkach i świadczeniach

z zabezpieczenia społecznego (*Social Security Contributions and Benefits Act*) z 1992 r. oraz ustawy o emeryturach (*Pensions Acts*) z 2011 i 2014 r.

Struktura prawna, instytucjonalna i finansowa brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego z powodu uwarunkowań historycznych i politycznych jest dość niejednolita³³. Warto jednak podkreślić, że (w szczególności w zakresie emerytur) charakterystyczna dlań silna pozycja rządu centralnego utrzymuje się bez większych zmian. Za zabezpieczenie społeczne, w tym za system emerytalny, odpowiada w Zjednoczonym Królestwie minister w randze członka gabinetu do spraw pracy i emerytur (*Secretary of State for Work and Pensions*)³⁴, jak również Urząd Regulacji Emerytur (*Pensions Regulator*), zajmujący się nadzorem nad systemami zakładowymi³⁵. W ramach brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego *udziela się świadczeń jednolitych dla wszystkich, finansowanych z budżetu*.³⁶ Pytanie, czy ten cel udaje się osiągnąć, jest jednak coraz częściej stawiane z całą ostrością przez doktrynę³⁷. Sytuacja brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego jest zatem w znacznej mierze charakteryzowana przez reformy, przeprowadzone w kilku falach w ciągu ostatnich trzydziestu lat³⁸.

Wywiedziona z planu Beveridge’a formuła systematyki finansowania systemu emerytalnego to tzw. trzy filary. W największym skrócie można je ująć jako zabezpieczenie zapewniane

²⁷ Ibidem, s. 312; I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 43.

²⁸ Por. np. J. Gruber, D.A. Wise, *Introduction*, [w:] J. Gruber, D.A. Wise (red.), *Social Security Programs and Retirement around the World*, University of Chicago Press, Chicago-London 2007, s. 40; syntetycznie Z. Czepulis-Rutkowska, *Wybrane problemy systemów emerytalnych a międzynarodowe trendy zmian*, „Polityka Społeczna” 2016, nr tematyczny 1, s. 9.

²⁹ R. Blundell, C. Emmerson, *Fiscal Effects of Reforming the UK State Pension System*, [w:] J. Gruber, D.A. Wise (red.), *Social Security Programs and Retirement around the World*, University of Chicago Press, Chicago-London 2007, s. 460; M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 309–310.

³⁰ M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 310; szerzej zob. też T. Sowiński, op. cit., s. 290–292.

³¹ Por. M. Żukowski, *Państwowy system emerytalny w Wielkiej Brytanii*, [w:] S. Golinowska (red.), *Baszowe systemy emerytalne. Rozwiązania krajów zachodnich*, IPiSS, Warszawa 1993, t. I, s. 75–76.

³² N. Manning, *Mutual admiration? OECD advice to the UK*, [w:] K. Armingeon, M. Beyeler (red.), *The OECD and European welfare states*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2004, s. 197–198.

³³ P. Marier, op. cit., s. 146–148.

³⁴ <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-work-pensions>, pobrano 31.08.2017; zob. też np. P. Marier, op. cit., s. 147, 150; M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 312.

³⁵ <http://www.thepensionsregulator.gov.uk/>, pobrano 31.08.2017; I. Schulze, M. Moran, *United Kingdom: Pension Politics in an Adversarial System*, [w:] E.M. Immergut, K.M. Anderson, I. Schulze, *The Handbook of West European Pension Politics*, Oxford University Press, Oxford-New York 2007, s. 62.

³⁶ I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie...*, op. cit., s. 15–16.

³⁷ Zob. np. B. von Maydell et al., op. cit., s. 181.

³⁸ Por. N. Manning, op. cit., s. 197–201; P. Marier, op. cit., s. 146.

przez państwo, pracodawcę i samego ubezpieczonego (co do zasady alternatywnie)³⁹.

W literaturze przyjmuje się jej następujący opis:

- pierwszy filar to *system ustawowy, zasadniczy, uznawany za uniwersalny, obowiązkowy*, który określa się jako *bazowy system emerytalny (basic pension scheme)*⁴⁰;
- drugi filar to *system zawodowy, tworzony z racji zawodowych stosunków z pracodawcą lub szczególnych kategorii pracowników, którego celem jest zapewnienie pracownikom zatrudnionym i samozatrudnionym w ramach różnych przedsięwzięć o charakterze ekonomicznym lub jakimś sektorom zawodowym albo grupie takich sektorów świadczeń mających na celu uzupełnienie świadczeń z systemu ustawowego lub ich zastąpienie zarówno w sytuacji, gdy członkostwo w tych systemach jest obowiązkowe lub dobrowolne*⁴¹;
- trzeci filar tworzą *systemy prywatne, np. ubezpieczeń na życie, na starość [...] fundusze emerytalne*⁴², co w Zjednoczonym Królestwie zostało zinstytucjonalizowane w 1988 r. jako *emerytura indywidualna (individual pension)*⁴³.

Filary drugi i trzeci są określane mianem *dotatkowych systemów emerytalnych (supplementary pension schemes)*⁴⁴.

Sposób zasilania systemu emerytalnego może się współcześnie, co do zasady, opierać na jednym z dwóch rozwiązań.

1. Redystrybucyjnym/repartycyjnym (*pay-as-you-go*). Emerytury w tak ukształtowanym systemie są finansowane ze składek (a *de facto* również z podatków), płaconych przez aktualnie pracujących⁴⁵. „Filozoficzną” podstawą tak ukształtowanego systemu jest istnienie społecznej umowy międzypokoleniowej⁴⁶. Ponadto zauważa się jego odporność na wstrząsy typu inflacyjnego⁴⁷. Z drugiej strony obecne w całej Europie tendencje demograficzne (zwiększająca się długość życia i spadek liczby urodzeń, a w konsekwencji zachwianie proporcji w społeczeństwie między emerytami a osobami w wieku produkcyjnym)⁴⁸ stanowią poważne wyzwanie dla tych świadczeń⁴⁹.

2. Kapitałowym/funduszach emerytalnych (*compulsory saving schemes*). W tym przypadku emerytury są wypłacane ze środków zgromadzonych w postaci składek w obracających nimi na rynku funduszach przez samych późniejszych emerytów w okresie ich aktywnego życia zawodowego⁵⁰. Oznacza to, że posiadają one znacznie bardziej zindywidualizowany i przejrzysty⁵¹ charakter niż w systemie repar-

³⁹ Za: I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 191–192; B. von Maydell et al., op. cit., s. 200–202; S. Golinowska, *Ewolucja...*, s. 21–22.

⁴⁰ Ibidem, s. 17–21; G. Uścińska, *Regulacje UE oraz orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE w zakresie równego traktowania w systemach emerytalnych*, „Polityka Społeczna” 2012, nr 10, s. 12; J. Vartiainen, op. cit., s. 133.

⁴¹ G. Uścińska, *Regulacje...*, s. 12 oraz powołana tam literatura; S. Golinowska, *Ewolucja...*, s. 21–22; F. Ravelli, *The ECJ and supplementary pensions discrimination in EU law*, „European Journal of Social Law” 2012, No. 1, s. 53 oraz powołane tam orzecznictwo.

⁴² Za: G. Uścińska, *Regulacje...*, s. 12 oraz powołana tam literatura. Por. też jednak np. S.A. Nyce, S.J. Schieber, *Ekonomiczne konsekwencje starzenia się społeczeństw*, tłum. A. Kliber, P. Kliber, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 92, 94, 98.

⁴³ M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 315.

⁴⁴ Tak S. Golinowska, *Podobieństwa i różnice uzupełniających i dodatkowych systemów emerytalnych w świecie*, [w:] S. Golinowska (red.), *Dotatkowe systemy emerytalne w świecie*, IPiSS, Warszawa 1994, s. 21 i nast.; F. Ravelli, op. cit., s. 53–54.

⁴⁵ Ch. de Neubourg, J. Castonguay, *Ranking Orders: Performance Indicators for Social Protection Systems*, [w:] B. Cantillon, I. Marx (red.), *International Cooperation in Social Security*, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York 2005, s. 100–105; A. Świątkowski, op. cit., t. III, s. 82–83.

⁴⁶ Tak np. J. Huffschild, *Economic Policy for a Social Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke-New York 2005, s. 246, 252–253 oraz powołana tam literatura.

⁴⁷ Zob. np. K. Ślebza, *Prawo do emerytury w systemie zdefiniowanej składki*, [w:] T. Bińczycka-Majewska (red.), *Konstrukcje prawa emerytalnego*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2004, s. 130.

⁴⁸ J. Vartiainen, op. cit., s. 132–133.

⁴⁹ S. Kochskaemper, J. Pimpertz, *Live Long and Prosper? Demographic Change and the Implications of Europe's Pensions Crisis*, Wilfried Martens Centre for European Studies, Brussels 2015, s. 23–29.

⁵⁰ Tak np. B. von Maydell et al., op. cit., s. 199 i powołana tam literatura; M. Olszewska, *Prawo do emerytury w systemie zdefiniowanego świadczenia*, [w:] T. Bińczycka-Majewska (red.), *Konstrukcje prawa emerytalnego*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2003, s. 232; T. Sowiński, op. cit., s. 221.

⁵¹ E. Overbye, *“Everyone Has the Right to Social Security” – Yeab, in Your Dreams*, [w:] B. Cantillon, I. Marx (red.), *International Cooperation in Social Security*, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York 2005, s. 258.

tycyjnym⁵². W doktrynie podnosi się także, że system kapitałowy jest bardziej odporny na negatywne zjawiska demograficzne (z wyjątkiem samego zwiększania się długości życia)⁵³ i rozstrzygnięcia polityczne (choć pozostaje przedmiotem dyskusji do jakiego stopnia)⁵⁴.

W Zjednoczonym Królestwie wszystkie trzy filary zabezpieczenia emerytalnego są finansowane z jednorodnej (to jest dającej tytuł do wszystkich świadczeń przewidzianych dla danej grupy ubezpieczonych) składki pracodawcy i pracobiorcy. Składka ta, w wysokości około 10% dochodów, gromadzona jest w wyodrębnionym z budżetu państwa Funduszu Ubezpieczenia Społecznego (*National Insurance Fund* – NIF), choć trzeba oczywiście wziąć pod uwagę odnotowywaną wcześniej faktyczną tożsamość podatków i składek na ubezpieczenie społeczne w Zjednoczonym Królestwie⁵⁵. Wysokość świadczeń w ramach pierwszego filara brytyjskiego systemu emerytalnego nie zależy od wysokości składek, bowiem *podstawową funkcją emerytur jest zabezpieczenie wszystkim określonego minimum dochodów*⁵⁶. Emerytury stanowią około 50% wydatków na świadczenia z zabezpieczenia społecznego⁵⁷.

Warto zauważyć, że pierwszy z trzech filarów, choć zapewnia zabezpieczenie jedynie

w stopniu podstawowym⁵⁸, dominuje w Zjednoczonym Królestwie nad pozostałymi, ale nie aż w takim stopniu, jak w Europie kontynentalnej⁵⁹. Przeprowadzenie w 1986 r. zasadniczej zmiany prawa, ograniczającej zabezpieczenie społeczne do świadczeń zupełnie podstawowych⁶⁰, przyniosło m.in. znaczące zmniejszenie jego roli (i tak mniejszej niż w państwach Europy kontynentalnej)⁶¹, w tym w szczególności w zakresie SERPS⁶², co mimo prób zakwestionowania (podejmowanych po 1997 r.) okazało się trwałe⁶³.

W doktrynie stwierdza się, że nastąpiło faktyczne zastąpienie prymatu pierwszego filara zabezpieczenia emerytalnego przez pierwszeństwo filarów drugiego i trzeciego⁶⁴, zbiorczo określanych w Zjednoczonym Królestwie mianem prywatnych⁶⁵, i że jest to po prostu utrzymaniem długofalowej brytyjskiej tendencji⁶⁶.

W odniesieniu do sposobu zasilania systemu emerytalnego w pewnym uproszczeniu można stwierdzić, że jego pierwszy filar ma w Zjednoczonym Królestwie charakter repartycyjny⁶⁷, zaś filary drugi i trzeci co do zasady mają charakter kapitałowy. Uczestnictwo w pierwszym filarze jest obowiązkowe⁶⁸, ze składką potrącaną od wynagrodzenia pracownika⁶⁹. W przypadku pozostałych dwóch filarów ubezpieczenie może mieć charakter dobrowolny (za pośrednictwem składek płaconych do

⁵² Zob. też np. A.M. Świątkowski, op. cit., t. III, s. 82.

⁵³ S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 30–32.

⁵⁴ K. Ślebzak, op. cit., s. 130; A. Tragaki, *Demographics: the vulnerable heel of the European Achilles*, „European View” 2014, No. 2, s. 281–282.

⁵⁵ B. von Maydell et al., op. cit., s. 187 i nast.

⁵⁶ Powyższy wywód za: M. Żukowski, *Państwo...*, op. cit., s. 77, 82 i nast.

⁵⁷ Por. ibidem, s. 78–79.

⁵⁸ Tak S. Golinowska, *Ewolucja...*, op. cit., s. 21.

⁵⁹ Za: B. von Maydell et al., op. cit., s. 200–202.

⁶⁰ Por. B. von Maydell et al., op. cit., s. 218; zob. też np. P. Marier, op. cit., s. 160–162 i powołaną tam literaturę.

⁶¹ Tak P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, op. cit., s. 48 i nast.

⁶² Tak P. Marier, op. cit., s. 158–159; por. np. M. Żukowski, *System...*, s. 310; idem, *Dodatkowe...*, s. 89–90.

⁶³ P. Marier, op. cit., s. 164–167.

⁶⁴ P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, op. cit., s. 52–54.

⁶⁵ Por. np. P. Taylor-Gooby, *UK pension reform: A test case for a liberal welfare state?*, [w:] G. Bonoli, T. Shinkawa (red.), *Ageing and pension reform around the world*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2005, s. 116–117, 120–121; niezwykle krytycznie o „prywatnych” systemach wypowiada się J. Huffschild, op. cit., s. 253–257.

⁶⁶ Tak P. Marier, op. cit., s. 146 i nast.

⁶⁷ S. Golinowska, *Ewolucja...*, s. 17 i nast.; S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 19; J. Vartiainen, op. cit., s. 133.

⁶⁸ Zob. np. P. Bridgen, T. Meyer, *Private pensions versus social inclusion? Citizens at risk and the new pensions orthodoxy*, [w:] P. Bridgen, T. Meyer, B. Riedmüller (red.), *Private pensions versus social inclusion? Non-state provision for citizens at risk in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2007, s. 16.

⁶⁹ Za: B. von Maydell et al., op. cit., s. 201–202.

browolnie przez ubezpieczonego na rzecz systemu [funduszu] emerytalnego)⁷⁰. Jednak co do zasady uczestnictwo w brytyjskim systemie zabezpieczenia emerytalnego jest zarazem:

- 1) obowiązkowe,
- 2) komplementarne, czyli ubezpieczony w praktyce korzysta ze świadczeń pochodzących z więcej niż jednego filara⁷¹ (a wcześniej z dość znacznych ulg podatkowych w procesie gromadzenia środków do życia na emeryturze)⁷².

W przypadku brytyjskiego pierwszego filara, czyli BSP oraz SERPS – to ostatnie rozwiązanie, które jeszcze w latach 80. doświadczyło masowego (w skali około 5 mln osób) odchodzenia uczestników⁷³, jest od kilkunastu lat systematycznie zastępowane przez *State Second Pension* (S2P), co zapewnia jedynie nieco wyższy poziom świadczeń⁷⁴ – ubezpieczony może być zarazem uprawniony z mocy prawa do otrzymywania świadczeń o charakterze pomocy społecznej⁷⁵. Ponadto zgodnie z ustawą z 2014 r. zarówno BSP, jak i S2P mają z kolei zostać zastąpione przez jedną emeryturę obywatelską w ustalonej z góry kwocie (*flat rate*). Takie rozwiązanie miałyby chronić osoby starsze przed ubóstwem⁷⁶ i zarazem wpisywałoby się w długofalową brytyjską tendencję ograniczania roli pierwszego filara.

Drugi filar, na który składają się zakładowe fundusze powiernicze w formie prawnej trust⁷⁷, w poprzednich dwóch dekadach obejmował

około połowy pracowników⁷⁸. Obecnie na pracodawców nałożono obowiązek tworzenia zakładowych rozwiązań (ale bez obowiązku uczestnictwa nałożonego na pracowników)⁷⁹.

Trzeci filar obejmuje zindywidualizowane formy, które obywatele wybierają spośród różnych rozwiązań znanych współczesnym rynkom finansowym (począwszy od przekazywania składek wybranemu podmiotowi zarządzającemu finansami aż po wykup prywatnej polisy ubezpieczeniowej na życie), niejako „wykraczając” w ten sposób poza dychotomię składek/podatków w kierunku inwestycji jako źródła finansowania systemu⁸⁰.

W ramach modelu Beveridge’a rolę zarówno drugiego, jak i trzeciego brytyjskiego filara jest zastąpienie (w części) poprzednich dochodów emeryta z pracy⁸¹.

Wiek emerytalny w Zjednoczonym Królestwie wynosi co do zasady 62 lata dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn; faktycznie na emeryturę przechodzi się wcześniej. Przykładowo wiek emerytalny mężczyzn w Zjednoczonym Królestwie w 2013 r. to według Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w praktyce 63 lata⁸². Jednak w ustawie z 2011 r. rozstrzygnięto już o jego zrównaniu dla obydwu płci na poziomie 65 lat, począwszy od 2018 r., a następnie o podwyższeniu go do 66 lat w 2020 r. (i 68 lat w 2046 r.)⁸³, przy jednoczesnym zniesieniu obowiązku przechodzenia na emeryturę⁸⁴.

⁷⁰ Por. P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, s. 49.

⁷¹ Por. B. von Maydell et al., op. cit., s. 201; zob też np. P. Marier, op. cit., s. 152, 168; podobnie P. Bridgen, T. Meyer, *The British...* op. cit., s. 47, 52-54; M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 311-312.

⁷² Tak Ch. de Neubourg, J. Castonguay, op. cit., s. 98; krytycznie na ten temat P. Marier, op. cit., s. 160, 168.

⁷³ P. Marier, op. cit., s. 159-161 i powołana tam literatura.

⁷⁴ Zob. np. P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, s. 49-50; M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 318-319.

⁷⁵ P. Taylor-Gooby, op. cit., s. 129.

⁷⁶ Por. np. Z. Czepulis-Rutkowska, op. cit., s. 9; S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 19.

⁷⁷ Konstrukcja masy majątkowej prawno-rzeczowej (por. D.E. Lach, *Powiernicza technika realizacji zabezpieczenia społecznego*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 3, s. 34 i nast.), zarządzanej przez jeden podmiot (osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej) w imieniu innego i pozostającej wyodrębnionym przedmiotem własności zob. np. P. Stec, *Powiernictwo w prawie polskim na tle porównawczym*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2005, s. 196.

⁷⁸ Por. M. Żukowski, *System...*, op. cit., s. 314; idem, *Dodatkowe – zakładowe i indywidualne – systemy emerytalne w Wielkiej Brytanii*, [w:] S. Golinowska (red.), *Dodatkowe systemy emerytalne w świecie*, IPiSS, Warszawa 1994, s. 109.

⁷⁹ Oceny tego kroku są dość niejednoznaczne. Zob. np. Z. Czepulis-Rutkowska, op. cit., s. 10.

⁸⁰ Tak, jak się wydaje, M. Żukowski, *System...*, s. 315.

⁸¹ S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 20.

⁸² Powyższy wywód za: ibidem, s. 44-46; zob. też M. Żukowski, *Dodatkowe...*, s. 101-102.

⁸³ Komisja Europejska, *Biała Księga. Plan na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*, Bruksela 2012, s. 48.

⁸⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/business-15127835>, pobrano 13.09.2017.

Obok rent wdowich istnieją możliwości uzyskania emerytury z tytułu składki uiszczanej przez zmarłego partnera oraz (od 1989 r.) niemal nieskrępowane możliwości łączenia emerytury z dalszą pracą⁸⁵. Relatywna (w porównaniu z innymi państwami europejskimi) istotność rozwiązań z zakresu drugiego i trzeciego filara⁸⁶ wynika z utrzymującego się w Zjednoczonym Królestwie przekonania, że *za zapewnienie wyższych* [niż wzmiankowane wyżej „gwarantowane minimum” – przyp. autora] *dochodów, w tym utrzymanie osiągniętego poziomu życia, odpowiedzialny jest sam zainteresowany*, któremu należy zatem umożliwić „wylączenie się” (*contracting-out, opting-out*) z rozwiązań emerytalnych, których nie uważa za pożyteczne dla siebie, i dokonanie ewentualnego wyboru innych, zgodnie z własną wolą⁸⁷.

Wszystkie te cechy uzupełnia fakt istnienia w ramach brytyjskiego systemu emerytalnego także finansowanych w całości z budżetu państwa „bezskładkowych emerytur” dla przebywających w Zjednoczonym Królestwie osób o minimalnych dochodach [stanowiących ułamek przeciętnych tygodniowych wynagrodzeń brutto ogółu zatrudnionych – przyp. autora] i „dobrym charakterze”⁸⁸ (jest to niesprecyzowane, raczej moralne niż prawne pojęcie, pochodzące jeszcze z czasów praw o ubogich). Wprawdzie stanowią one *zaledwie ułamek procenta całości wypłacanych świadczeń emerytalnych*, jednak przyczyniają się zarazem do tego, że *zabezpieczenie emerytalne obejmuje niemal wszystkie osoby w wieku emerytalnym*⁸⁹.

W doktrynie zabezpieczenia społecznego podkreśla się też silne związki brytyjskiego systemu emerytalnego z innymi formami zabezpieczenia na starość⁹⁰.

Podstawa finansowania brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego jest szeroka podmiotowo. Rozwiązanie takie powoduje m.in. utrzymywanie się wydatków na zabezpieczenie emerytalne na mniej więcej jednako- wym, stosunkowo niskim poziomie (7,6% PKB; w samym zakresie wydatków publicznych na zapewniane przez państwo emerytury – 5,8% PKB)⁹¹.

Charakterystyka świadczeń z brytyjskiego systemu emerytalnego

W doktrynie stwierdza się, że świadczenia są „racją bytu i istotą” systemu zabezpieczenia społecznego⁹². Świadczenia z zabezpieczenia społecznego dzielą się zależnie od swego charakteru na rzeczowe (np. opieka zdrowotna) i finansowe (pieniężne – np. zwrot kosztów opieki zdrowotnej, emerytury, renty, zasiłki dla bezrobotnych)⁹³, przy czym w ramach systemu emerytalnego rolę odgrywałby jedynie drugi z tych rodzajów⁹⁴.

Istotną kwestię stanowi natomiast dostosowywanie wartości świadczeń pieniężnych do zmieniającej się sytuacji dochodowej społeczeństwa. Problemem jest tu spadek wartości nabywczej pieniądza, którego przyczyną jest ogólny wzrost poziomu cen, czyli inflacja⁹⁵, oraz różnice wartości między przeciętnym wynagrodzeniem a świadczeniem z ubezpiecze-

⁸⁵ R. Blundell, C. Emmerson, op. cit., s. 464; M. Żukowski, *Państwo...*, s. 91, 101–102.

⁸⁶ Zob. np. S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 20.

⁸⁷ I. Schulze, M. Moran, op. cit., s. 60–66; S. A. Nyce, S. J. Schieber, op. cit., s. 93, 99–100; Z. Czepulis-Rutkowska, op. cit., s. 10.

⁸⁸ Tak T. Scharf, *Polityka społeczna w Wielkiej Brytanii: od ustany o ubogich do „trzeciej drogi”*, [w:] K. Kraus, T. Geisen, K. Piątek (red.), *Państwo socjalne w Europie. Historia-rozwój-perspektywy*, tłum. M. Bratkowska-Zariczna, P. Zariczny, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2008, s. 63; por. M. Żukowski, *Państwo...*, s. 83, 88, 112–113; R. Blundell, C. Emmerson, op. cit., s. 465; zob. też np. N. Manning, op. cit., s. 207; P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, op. cit., s. 54, przypis 4.

⁸⁹ Tak M. Żukowski, *Państwo...*, s. 77, 83.

⁹⁰ Tak np. ibidem, s. 81–82; R. Blundell, C. Emmerson, op. cit., s. 460 i nast.

⁹¹ Powyższy wywód za: P. Bridgen, T. Meyer, *Private...*, op. cit., s. 27; Komisja Europejska, *Biała...*, op. cit., s. 4; S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 33.

⁹² G. Uścińska, *Świadczenia z zabezpieczenia społecznego w regulacjach międzynarodowych i polskich*, IPiSS, Warszawa 2005, s. 34.

⁹³ Powyższy wywód za: ibidem, s. 78 i nast. oraz powołaną tam literaturę; G. Uścińska, *Zabezpieczenie...*, s. 287 i nast.

⁹⁴ Por. np. M. Olszewska, op. cit., s. 225.

⁹⁵ Zob. np. J. Koćwin, *Inflacja*, [w:] U. Kalina-Prasznic (red.), *Leksykon polityki gospodarczej*, wyd. 2, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 87 i nast.

nia⁹⁶. Trudności te w Zjednoczonym Królestwie próbuje się rozwiązywać przez waloryzację (ponowne ustalenie wartości) świadczeń względem cen towarów konsumpcyjnych, drogą ich indeksacji (czyli dostosowania wartości nominalnej)⁹⁷.

Inne zagadnienie to zakres odpowiedzialności podmiotu utrzymującego system (państwa) za udzielane przez niego świadczenia. Cechuje go istotne znaczenie polityczne i finansowe, ponieważ np. wzrost kosztów zabezpieczenia emerytalnego w państwach będących członkami Unii Europejskiej przed 2004 r. można oszacować na wynoszący około 1,5% ich PKB w kilkunastoletniej perspektywie⁹⁸. Problem ten jest dobrze widoczny również w Zjednoczonym Królestwie, gdzie formalny brak wyróżnienia zakresu świadczeń gwarantowanych przez system (odnośne kompetencje leżą całkowicie w ramach prerogatyw właściwego ministra) jest w ramach pierwszego filara emerytalnego zastępowany (w zakresie odpowiedzialności państwa) przez świadczenia w ustalonej z góry kwocie⁹⁹.

Z kolei w ramach drugiego filara odchodzi się od ścisłego określenia wysokości świadczeń (system zdefiniowanego świadczenia; *defined benefit* – DB) do ich powiązania z wysokością składki (system zdefiniowanej składki; *defined contribution* – DC)¹⁰⁰. Proces ten (m.in. ze względu na swe znaczenie w ramach ewolucji systemów zabezpieczenia społecznego) wpisywałby się zatem w twierdzenia doktryny ograniczające odnośne rozważania do rozwiązań emerytalnych o charakterze kapitałowym¹⁰¹.

Brytyjski system zabezpieczenia społecznego nie jest w pełni zuniformizowany i rów-

niez ten fakt da się odnieść do zagadnienia świadczeń. Świadczenia z zabezpieczenia społecznego obejmują emerytury (oraz renty inwalidzkie) dla uprawnionego, ale i dla członków jego najbliższej rodziny, zależne od wieku i długości stażu ubezpieczeniowego, czyli okresu zatrudnienia lub innego prawnie z nim zrównanego¹⁰² (sumy uiszczonych składek). Ponadto z punktu widzenia ludzi starszych istotne jest (zwłaszcza wobec faktycznego zniesienia obowiązkowego wieku emerytalnego), że obok systemu emerytalnego, opieki zdrowotnej oraz pomocy społecznej w skład brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego wchodzi jeszcze różnorodny program zabezpieczający¹⁰³. W literaturze wyróżnia się trzy ich rodzaje:

- 1) oparte na składkach płaconych przez pracodawców i pracowników (z ewentualnym wyłączeniem osób o bardzo wysokich albo bardzo niskich dochodach), do których zalicza się świadczenie (rentę) podstawowe, zasiłek dla bezrobotnych, zasiłek chorobowy i rentę inwalidzką. „Powierzchowne podobieństwo” tych „równych, niskich” świadczeń do systemów typu bismarckiego (czyli opartych na składkach płaconych przez ubezpieczonych pracowników) niweluje konsekwentny brak uzależnienia uprawnień do nich od bycia zatrudnionym¹⁰⁴;
- 2) oparte na kryterium dochodu (*means-tested*), takie jak zasiłek socjalny i mieszkaniowy (ale także ulga w ramach podatku od nieruchomości) czy nieskładkowy zasiłek dla bezrobotnych¹⁰⁵;
- 3) skierowane do określonych kategorii osób, takie jak jednorazowy zasiłek wdowi, renta

⁹⁶ Zob. np. S. Golinowska, *Ewolucja...*, s. 22.

⁹⁷ Tak J. Koćwin, op. cit., s. 86; por. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 154–159.

⁹⁸ Za: F.L. Calciano, M. Tirelli, op. cit., s. 280 i powołaną tam literaturą.

⁹⁹ Por. np. P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, s. 49.

¹⁰⁰ Por. np. S. Golinowska, *Podobieństwa...*, op. cit., s. 32–33; R. Blundell, C. Emmerson, op. cit., s. 465–466; zob. też np. E. Eichenhofer, *Fundamental social rights: New forms of regulation and governance*, „European Journal of Social Law” 2013, No. 2, s. 168.

¹⁰¹ Podobnie K. Ślebzak, op. cit., s. 121; S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 20; odmiennie U. Kalina-Prasznic, *Obrona ryzyka starości a odrzucone paradygmaty społecznego ubezpieczenia emerytalnego*, „Polityka Społeczna” 2011, nr 4, s. 9–10.

¹⁰² Por. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, s. 123 i nast.

¹⁰³ T. Scharf, op. cit., s. 72 i nast.

¹⁰⁴ Powyższy wywód za: ibidem, s. 72–73 i powołaną tam literaturą.

¹⁰⁵ N. Manning, op. cit., s. 204–205; P. Marier, op. cit., s. 166; P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, s. 50–51.

rodzinna (i wdowia) czy zapomoga dla bezrobotnych¹⁰⁶.

Oznacza to, że system emerytalny w Zjednoczonym Królestwie jest uzupełniany przez cały wachlarz innych, różnorodnych i komplementarnych wobec niego świadczeń o charakterze zabezpieczenia społecznego.

Zmiany w zakresie omawianego systemu wymykają się jednoznacznym kwalifikacjom¹⁰⁷. Wydawałoby się wręcz, że jego jedynymi niebudzącymi wątpliwości cechami pozostają utrzymujące się niejednorodność rozwiązań i znaczenie ubezpieczeń prywatnych¹⁰⁸. W ostatecznym rozrachunku podkreśla się jednak rozstrzygający charakter reform brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego (obok innych czynników) dla znaczącego i trwałego wzrostu zatrudnienia (umożliwiającego przecież dalsze funkcjonowanie omawianego systemu) w Zjednoczonym Królestwie¹⁰⁹.

Problemy negocjacyjne – prawo a polityka

Prawo pierwotne Unii Europejskiej jest w omawianym zakresie dość związane. Karta praw podstawowych UE z 7 grudnia 2000 r.¹¹⁰, która jest obecnie wiążącą prawnie częścią prawa pierwotnego (art. 6 ust. 1 TUE), uznaje prawo każdej osoby legalnie przebywającej na terytorium danego państwa członkowskiego UE do zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej, w przypadkach takich jak: macierzyństwo, choroba, wypadek, niezdolność do samodzielnej egzystencji, starość i bezrobocie, w formie świadczeń i przywilejów zgodnie z przepisami prawa UE i jej państw członkowskich (art. 34)¹¹¹.

Sformułowania takie, odwołujące się do przepisów prawa Unii i państw ją tworzących, wydają się wytyczać pewien kierunek rozwią-

zań w zakresie zabezpieczenia społecznego w UE: współpraca państw członkowskich na podstawie prawa UE, ale w znacznej mierze uwzględniająca prawo każdego z tych państw. Również przepisy Traktatu o Unii Europejskiej oraz Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w zasadzie nie dawałyby pola do szerszych działań.

W literaturze podkreśla się znaczenie wprowadzonych z ich treści norm ogólnych (art. 3 TUE oraz art. 4–6 TFUE wymieniające zadania i polityki Unii; art. 9 TFUE zobowiązujący Unię do uwzględnienia odpowiedniej ochrony socjalnej przy określaniu i realizacji swoich polityk)¹¹². Jednak przepisy bardziej szczegółowe nie wychodzą poza upoważnienie UE do takich działań, jak koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego (art. 153 TFUE).¹¹³ W praktyce oznaczałoby to, że po wystąpieniu z UE (w braku odmiennych ustaleń przyjętych w wyniku negocjacji) na terytorium Zjednoczonego Królestwa będzie się stosować jego prawo w zakresie zabezpieczenia społecznego, ściśle łączące – jak wskazywano kilkakrotnie powyżej – odnośne uprawnienia z przesłanką legalnego pobytu, jeśli nie wprost obywatelstwa.

Przyjmując jednak za punkt wyjścia wzmiankowane wcześniej cztery swobody, należy pamiętać, że status Polaków przebywających w Zjednoczonym Królestwie wynika z wielu aktów prawa wtórnego Unii Europejskiej. Wśród nich można wymienić, przyjętą celem wykonania art. 20–21 TFUE (ustanawiających prawo do swobodnego przemieszczania się wewnątrz Unii), dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2004/38/WE z 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw

¹⁰⁶ Za: T. Scharf, op. cit., s. 73–74.

¹⁰⁷ Por. jednak P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, s. 66–70.

¹⁰⁸ Tak P. Marier, op. cit., s. 146 i nast.; częściowo odmiennie P. Bridgen, T. Meyer, *The British...*, s. 70–71.

¹⁰⁹ Tak np. J. Vartiainen, op. cit., s. 134.

¹¹⁰ Tekst jedn. Dz.U. C z 26.10.2012, s. 391.

¹¹¹ Por. np. N. Gundt, *EU activation policy and its effects on the fundamental social right to work*, „European Journal of Social Law” 2013, No. 2, s. 147 i nast.

¹¹² Tak np. A.M. Świątkowski, op. cit., t. III, s. 16–17; G. Uścińska, *Zabezpieczenie...*, s. 42; N. Gundt, op. cit., s. 151.

¹¹³ Por. T. Bińczycka-Majewska, *Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 1999, s. 19 i nast. (w szczególności s. 33 oraz powołana tam literatura); G. Szpor, *Ubezpieczenia...*, s. 16; T. Sowiński, op. cit., s. 275 i nast. oraz powołana tam literatura.

członkowskich, zmieniającą rozporządzenie nr 1612/68/EWG i uchylającą dyrektywy nr 62/22/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG¹¹⁴. Akt ten zniósł ograniczenia swobodnego przepływu pracowników nawiązujące do przesłanki obywatelstwa¹¹⁵ oraz wiele uprzednio obowiązujących przepisów szczegółowych. Jednocześnie proklamuje prawo obywatela każdego państwa członkowskiego UE do bycia traktowanym w innym państwie członkowskim na równych zasadach z jego obywatelami (art. 24), co do zasady również w zakresie zabezpieczenia społecznego.

Wynik wdrożenia (implementacji) do systemu prawnego Zjednoczonego Królestwa omawianej dyrektywy stanowi rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych (*Secretary of State for the Home Department*) – Przepisy imigracyjne dotyczące Europejskiego Obszaru Gospodarczego (*Immigration (European Economic Area) Regulations*) z 2006 r.¹¹⁶ Węższy zakres podmiotowy posiada rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 492/2011 z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii¹¹⁷.

Last but not least trzeba również wskazać na pionierskie działania Zjednoczonego Królestwa w zakresie wprowadzania „przenaszalnych” (wraz ze zmianą sposobu prowadzenia działalności) uprawnień emerytalnych¹¹⁸. Wagę takiego podejścia dostrzeżono nie tylko w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej, ale również w ich wzajemnych stosunkach, a także w instytucjach Unii¹¹⁹.

W tym kontekście trzeba wspomnieć o przepisach umożliwiających obecnie przeniesienie uprawnień emerytalnych między systemami obowiązującymi w poszczególnych pań-

stwach członkowskich UE (dyrektywa Rady nr 98/49 z 29 czerwca 1998 r. o zabezpieczeniu dodatkowych praw emerytalnych osób zatrudnionych i samozatrudnionych przemieszczających się wewnątrz Wspólnoty¹²⁰ oraz dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/50/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie minimalnych wymogów służących zwiększeniu mobilności pracowników między państwami członkowskimi dzięki łatwiejszemu nabywaniu i zachowywaniu uprawnień do dodatkowych emerytur¹²¹).

Z chwilą wystąpienia Zjednoczonego Królestwa z Unii Europejskiej wszystkie akty prawa UE przestaną obowiązywać na jego terytorium. Wzmiankowany już brak posiadania charakteru „praw nabytych” przez wynikające z nich uprawnienia¹²² (w tym emerytalne i do innych świadczeń z zabezpieczenia społecznego) powoduje, że te ostatnie stanowią w całym swoim zakresie przedmiot negocjacji w ramach Brexitu.

Co więcej, jest to zagadnienie o tak istotnym charakterze (zwłaszcza biorąc pod uwagę potrzebę zagwarantowania równego traktowania wszystkich obywateli państw członkowskich po zakończeniu tego procesu), że obecnie nie można jeszcze przesądzić o wyniku negocjacji w tej kwestii¹²³. Da się jednak wskazać kilka istotnych czynników wpływających na omawiany proces, leżących jednak nie po stronie samych przebywających w Zjednoczonym Królestwie Polaków (oraz obywateli innych państw członkowskich UE), lecz po stronie brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego, zwłaszcza w zakresie emerytur. Należy do nich fakt, że wobec wskazywanych wyżej tendencji demograficznych i stopniowego podwyższania wieku emerytalnego (oraz faktycznego zniesienia obowiązku przejścia na

¹¹⁴ (Dz.U. L 158 z 30.4.2004, s. 77 z późn. zm.)

¹¹⁵ Por. G. Uścińska, *Zabezpieczenie...*, op. cit., s. 73 i nast.; J. Plaňavová-Latanowicz, op. cit., s. 163, 173–175.

¹¹⁶ Powyższy wywód za: A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 43–44; w kwestiach formalnoprawnych zob. np. P. Sarnecki, op. cit., s. 18.

¹¹⁷ J. Plaňavová-Latanowicz, op. cit., s. 163.

¹¹⁸ P. Taylor-Gooby, op. cit., s. 122–123; P. Marier, op. cit., s. 158.

¹¹⁹ Zob. np. J. Huffschnid, op. cit., s. 250–251.

¹²⁰ Dz. Urz. WE z 1998 r., seria L, nr 209, s. 46.

¹²¹ Dz.U. L 128 z 30.4.2014, s. 1.

¹²² A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 22–23, 44–49.

¹²³ Powyższy wywód za: *ibidem*, s. 46–52.

emeryturę) pierwszy filar brytyjskiego systemu emerytalnego już wkrótce może stać przed koniecznością podwyższenia składek, któremu w najlepszym razie może towarzyszyć jedynie częściowe podwyższenie świadczeń¹²⁴.

Z drugiej strony co do pozostałych dwóch filarów wykorzystano już właściwie wszystkie dające się obecnie zasugerować rozwiązania (automatyczne tworzenie systemów zakładowych, ulga podatkowa)¹²⁵ mające przeciwdziałać ubocznym efektom zwiększającej się długości życia, poza obowiązkowym członkostwem¹²⁶.

Wyjściem (przynajmniej dodatkowym, uzupełniającym) z tak rysującej się sytuacji brytyjskiego systemu emerytalnego mogłoby być zwiększenie podaży siły roboczej o pracowników z innych państw¹²⁷, w tym głównie europejskich. Z tym łączy się możliwość podniesienia w negocjacjach w ramach tego procesu argumentu praw nabytych (w szczególności w odniesieniu do prawa stałego pobytu dla osób zamieszkujących w danym państwie nieprzerwanie od co najmniej pięciu lat, wynikającego z art. 16 dyrektywy nr 2004/38/WE), dla którego da się mimo wszystko znaleźć pewne uzasadnienie prawne¹²⁸, lecz politycznie trudnego do zastosowania, skoro jednym z czołowych argumentów na rzecz Brexitu było zakończenie „niekontrolowanej imigracji”¹²⁹. Biorąc pod uwagę problemy brytyjskiego systemu zabezpieczenia społecznego, także ta przeszkoda może się okazać możliwa do pokonania.

Podsumowanie

Stanowisko negocjacyjne przyjęte przez Radę Unii Europejskiej 22 maja 2017 r. potwierdza, że Unia Europejska traktuje prawa obywateli swoich państw członkowskich zamieszkałych w Zjednoczonym Królestwie pryn-

cypialnie, zdecydowanie domagając się ich pełnego poszanowania, z uwzględnieniem prawa stałego pobytu¹³⁰ (w konsekwencji dostępu do m.in. zabezpieczenia społecznego). Tego samego (dostępu do wszystkich usług publicznych, jak również prawa do przenoszenia uprawnień emerytalnych) domaga się rząd Jej Królewskiej Mości w swoim wstępnym stanowisku negocjacyjnym w odniesieniu do obywateli brytyjskich przebywających w pozostałych państwach członkowskich UE, co, racjonalnie rzecz ujmując, wydawałoby się tworzyć dobre podstawy do znalezienia porozumienia w tej kwestii¹³¹.

Polityka rządu się swoimi prawami, co stosuje się także do omawianego zakresu zagadnień. Stanowisko rządu brytyjskiego nie wspomina o wzajemności w zakresie praw obywateli pozostałych państw członkowskich Unii Europejskiej oraz zakłada zniesienie swobody przepływu osób¹³².

Wobec impasu w negocjacjach we wrześniu 2017 r. rząd brytyjski ustami premier stwierdził, że jego celem jest wynegocjowanie około dwuletniego okresu przejściowego po wystąpieniu tego państwa z Unii Europejskiej (to jest mniej więcej w latach 2019–2021), podczas którego pozostawałoby ono częścią jednolitego rynku (a zatem przestrzegaloby czterech swobód). Z tym ostatnim wiąże się konieczność uznawania przez Zjednoczone Królestwo jurysdykcji Trybunału Sprawiedliwości UE (TSUE) na swoim terytorium, co premier ostrożnie przyznała, łącząc jednak ten fakt nie z jednolitym rynkiem, a z zagwarantowaniem w taki właśnie sposób, przynajmniej przez pewien czas, praw obywateli państw członkowskich Unii przebywających w Zjednoczonym Królestwie oraz praw obywateli Zjednoczonego Królestwa przebywających w UE¹³³.

¹²⁴ S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 47–48.

¹²⁵ Por. np. Z. Czepulis-Rytowska, op. cit., s. 10.

¹²⁶ Por. S. Kochskaemper, J. Pimpertz, op. cit., s. 48–50.

¹²⁷ Zob. np. ibidem, s. 51; J. Vartiainen, op. cit., s. 133–134 oraz powołaną tam literaturę.

¹²⁸ A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 45, 47 podają skrótowy przegląd orzecznictwa i literatury opowiadających się za posiadaniem przez omawiane w niniejszym opracowaniu uprawnienia takiego charakteru.

¹²⁹ Por. np. ibidem, s. 47; J. Vartiainen, op. cit., s. 135–136.

¹³⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1405_pl.htm, pobrano 23.09.2017.

¹³¹ Zob. np. A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 55, 60.

¹³² Zob. np. ibidem, s. 55–56.

¹³³ Powyższy wywód na podstawie tekst wystąpienia: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>, pobrano 23.09.2017.

Co więcej, wkrótce potem inna przedstawicielka rządu brytyjskiego stwierdziła, że *w dwóch trzecich kwestii dotyczących praw obywateli Unii Europejskiej osiągnięto już ogólne porozumienie, m.in. w kwestiach dotyczących przyszłych emerytur*, choć kwestię jurysdykcji TSUE uznała za wciąż otwartą¹³⁴. Jednak, co stwierdzono m.in. we wnioskach z posiedzenia Rady Europejskiej w dniach 19–20 października 2017 r., impasu nie udało się jak dotąd przełamać ze względu na brak gotowości stron do rozstrzygnięcia kwestii wzajemnych rozliczeń finansowych związanych z Brexitem¹³⁵. Wynikająca stąd niepewność utrzymuje się w chwili ukończenia niniejszego artykułu (listopad 2017 r.).

Wobec złożoności wszystkich podniesionych zagadnień można obecnie jedynie wyrazić nadzieję, że omawiany proces zakończy się wynegocjowaniem między Zjednoczonym Królestwem a Unią Europejską porozumienia, o którym mówi art. 50 TUE, uwzględniającego tą złożoność w sposób możliwy do zaakceptowania przez zainteresowanych¹³⁶. Niezależnie bowiem od tego, jaki model współpracy

(a można założyć, że najpewniej będzie on specyficzny, odmienny od wszystkich innych tego rodzaju sytuacji) strony przyjmą w efekcie omawianego porozumienia oraz następnego (mającego zostać zawartym przez UE, tak jak z innymi państwami niewchodzącymi w jej skład) szczegółowo ustalającego wzajemne stosunki (treść porozumienia ma zawierać m.in. gwarancje zachowania praw obywateli państw członkowskich UE w Zjednoczonym Królestwie, w tym ich sądowego dochodzenia) oraz jak w rezultacie ukształtuje się w szczególności sytuacja w zakresie zabezpieczenia społecznego, wydaje się to najlepszym zakończeniem rozpoczętego już procesu wystąpienia Zjednoczonego Królestwa z Unii Europejskiej. Byłoby ono w każdym razie lepsze niż niedający się obecnie wykluczyć, a przewidziany w powołanym wyżej przepisie prawa pierwotnego brak porozumienia¹³⁷. Oznaczałby on bowiem przede wszystkim, że skutki Brexitu szczególnie boleśnie odczułyby państwa Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polska¹³⁸, na co składają się również przyczyny opisywane w tym opracowaniu.

LITERATURA

- Beyeler M., *Introduction: a comparative study of the OECD and European welfare states*, [w:] K. Armingeon, M. Beyeler (red.), *The OECD and European welfare states*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2004.
- Bińczycka-Majewska T., *Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 1999.
- Blundell R., Emmerson C., *Fiscal Effects of Reforming the UK State Pension System*, [w:] J. Gruber, D.A. Wise (red.), *Social Security Programs and Retirement around the World*, University of Chicago Press, Chicago-London 2007.
- Bridgen P., Meyer T., *Private pensions versus social inclusion? Citizens at risk and the new pensions orthodoxy*, [w:] P. Bridgen, T. Meyer, B. Riedmüller (red.), *Private pensions versus social inclusion? Non-state provision for citizens at risk in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2007.
- Bridgen P., Meyer T., *The British pensions system and social inclusion*, [w:] P. Bridgen, T. Meyer, B. Riedmüller, red. *Private pensions versus social inclusion? Non-state provision for citizens at risk in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2007.
- Burnett M., *Ten years of PPP in the United Kingdom*, „Contrats Publics” 2008, No. 81.
- Czepulis-Rutkowska Z., *Wybrane problemy systemów emerytalnych a międzynarodowe trendy zmian*, „Polityka Społeczna” 2016, nr tematyczny 1.
- Eichenhofer E., *Fundamental social rights: New forms of regulation and governance*, „European Journal of Social Law” 2013, No. 2.
- Fernández Tomás A., López Garrido D., *The impact and consequences of Brexit on acquired rights of EU citizens living in the UK and British citizens living in the EU-27*, European Parliament, Brussels 2017.

¹³⁴ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/joyce-anelay-o-brexicie-i-polakach-na-w-wielkiej-brytanii/vx76pxd>, pobrano 07.10.2017.

¹³⁵ <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2017/10/19-20/>, pobrano 20.10.2017.

¹³⁶ Tak A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 53, 60.

¹³⁷ Powyższy wywód za: J. Martonyi, op. cit., s. 6–11; A. Fernández Tomás, D. López Garrido, op. cit., s. 55–56, 60–61; <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>, pobrano 23.09.2017; <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2017/10/19-20/>, pobrano 20.10.2017.

¹³⁸ J. Martonyi, op. cit., s. 17–18.

- Golinowska S., *Ewolucja i kierunki reform bazowych systemów emerytalno-rentowych w świecie*, [w:] S. Golinowska (red.), *Bazowe systemy emerytalne*, tom I, IPiSS, Warszawa 1993.
- Golinowska S., *Podobieństwa i różnice uzupełniających i dodatkowych systemów emerytalnych w świecie*, [w:] S. Golinowska (red.), *Dodatkowe systemy emerytalne w świecie*, IPiSS, Warszawa 1994.
- Gruber J., Wise D.A., *Introduction*, [w:] J. Gruber, D.A. Wise (red.), *Social Security Programs and Retirement around the World*, University of Chicago Press, Chicago-London 2007.
- Gundt N., *EU activation policy and its effects on the fundamental social right to work*, „European Journal of Social Law” 2013, No. 2.
- Huffschnid J., *Economic Policy for a Social Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke-New York 2005.
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, wyd. 6, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.
- Jędrasik-Jankowska I., *Ubezpieczenie społeczne. Część ogólna*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2003.
- Kalina-Prasznic U., *Ochrona ryzyka starości a odrzucone paradygmaty społecznego ubezpieczenia emerytalnego*, „Polityka Społeczna” 2011, nr 4.
- Kochskaemper S., Pimpertz J., *Live Long and Prosper? Demographic Change and the Implications of Europe's Pensions Crisis*, Wilfried Martens Centre for European Studies, Brussels 2015.
- Koćwin J., *Inflacja*, [w:] U. Kalina-Prasznic (red.), *Leksykon polityki gospodarczej*, wyd. 2, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.
- Komisja Europejska, *Biała Księga. Plan na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*, Bruksela 2012.
- Krywulc-Albańska M., *Profil demograficzny polskich imigrantów poakcesyjnych w Wielkiej Brytanii*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica IV” 2012, Vol. 2.
- Lach D.E., *Powiernicza technika realizacji zabezpieczenia społecznego*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 3.
- Manning N., *Mutual admiration? OECD advice to the UK*, [w:] K. Armingeon, M. Beyeler (red.), *The OECD and European welfare states*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2004.
- Marier P., *Pension Politics. Consensus and social conflict in ageing societies*, Routledge / European University Institute, London-Florence 2008.
- Martonyi J., *Brexit. Brexit?*, Wilfried Martens Centre for European Studies, Brussels 2017.
- von Maydell B., Burchardt K., Henke K.-D., Leitner R., Muggels R., Quanta M., Rauhala P.-L., Verschraegen G., Żukowski M., *Enabling Social Europe*, Springer, Berlin 2006.
- Mullen T., *Devolution of Social Security*, „Edinburgh Law Review” 2016, Vol. 42, No. 3.
- de Neubourg Ch., Castonguay J., *Ranking Orders: Performance Indicators for Social Protection Systems*, [w:] B. Cantillon, I. Marx (red.), *International Cooperation in Social Security*, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York 2005.
- Nyce S.A., Schieber S.J., *Ekonomiczne konsekwencje starzenia się społeczeństw*, tłum. A. Kliber, P. Kliber, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Olszewska M., *Prawo do emerytury w systemie zdefiniowanego świadczenia*, [w:] T. Bińczycka-Majewska, (red.), *Konstrukcje prawa emerytalnego*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2003.
- Overbye E., *“Everyone Has the Right to Social Security” – Yeab*, in *Your Dreams*, [w:] B. Cantillon, I. Marx (red.), *International Cooperation in Social Security*, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York 2005.
- Plaňavová-Latanowicz J., *Freedoms of the EU Internal Market: An Outline*, [w:] D. Milczarek, A. Adamczyk, K. Zajączowski (red.), *Introduction to European Studies: A New Approach to Uniting Europe*, Centre for Europe, University of Warsaw, Warszawa 2013.
- Ravelli F., *The ECJ and supplementary pensions discrimination in EU law*, „European Journal of Social Law” 2012, No. 1.
- Sarnecki P., *Wstęp*, [w:] *Ustawy ustrojowe Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, tłum. S. Kubas, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010.
- Scharf T., *Polityka społeczna w Wielkiej Brytanii: od ustawy o ubogich do „trzeciej drogi”*, [w:] K. Kraus, T. Geisen, K. Piątek (red.), *Państwo socjalne w Europie. Historia-rozwoj-perspektywy*, tłum. M. Bratkowska-Zariczna, P. Zariczny, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2008.
- Stec P., *Powiernictwo w prawie polskim na tle porównawczym*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2005.
- Schulze I., Moran M., *United Kingdom: Pension Politics in an Adversarial System*, [w:] E.M. Immergut, K.M. Anderson, I. Schulze, *The Handbook of West European Pension Politics*, Oxford University Press, Oxford-New York 2007.
- Sowiński T., *Finanse ubezpieczeń emerytalnych*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009.
- Szpor G., *Ubezpieczenia w systemie zabezpieczenia społecznego*, [w:] G. Szpor. (red.), *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, wyd. 5, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009.
- Ślęzak K., *Prawo do emerytury w systemie zdefiniowanej składki*, [w:] T. Bińczycka-Majewska (red.), *Konstrukcje prawa emerytalnego*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 2004.
- Świątkowski A.M., *Europejskie prawo socjalne*, t. I–III, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998–2000.
- Taylor-Gooby P., *UK pension reform: A test case for a liberal welfare state?*, [w:] G. Bonoli, T. Shinkawa (red.), *Ageing and pension reform around the world*, Edward Elgar, Cheltenham-Northampton 2005.
- Tragaki A., *Demographics: the vulnerable heel of the European Achilles*, „European View” 2014, No. 2.
- Uścińska G., *Regulacje UE oraz orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE w zakresie równego traktowania w systemach emerytalnych*, „Polityka Społeczna” 2012, nr 10.
- Uścińska G., *Ryzyko jako przesłanka ochrony w systemie zabezpieczenia społecznego*, „Polityka Społeczna” 2013, nr 11–12.
- Uścińska G., *Świadczenia z zabezpieczenia społecznego w regulacjach międzynarodowych i polskich*, IPiSS, Warszawa 2005.
- Uścińska G., *Zabezpieczenie społeczne osób korzystających z prawa do przemieszczania się w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.
- Vartiainen J., *The future of the European welfare states: the intriguing role of demography?*, „European View” 2017, No. 1.
- Żarnowski J., *Spółczesność XX wieku*, Ossolineum, Wrocław 1999.
- Żukowski M., *Dodatkowe – zakładowe i indywidualne – systemy emerytalne w Wielkiej Brytanii*, [w:] S. Golinowska (red.), *Dodatkowe systemy emerytalne w świecie*, IPiSS, Warszawa 1994.
- Żukowski M., *Państwowy system emerytalny w Wielkiej Brytanii*, [w:] S. Golinowska (red.), *Bazowe systemy emerytalne. Rozwiązania krajów zachodnich*, tom I, IPiSS, Warszawa 1993.

Żukowski M., *System emerytalny w Wielkiej Brytanii*, [w:] T. Szumlicz, M. Żukowski (red.), *Systemy emerytalne w krajach Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Twigger, Warszawa 2004.

STRONY INTERNETOWE

<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/brytyjski-urzed-statystyczny-ponad-milion-polakow-w-wielkiej-brytanii/sslqs6g>, pobrano 24.08.2017.
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/pl, pobrano 29.08.2017.
<https://www.gov.uk/government/organisations/departement-for-work-pensions>, pobrano 31.08.2017.
<http://www.thepensionsregulator.gov.uk/>, pobrano 31.08.2017.
<http://www.bbc.co.uk/news/business-15127835>, pobrano 13.09.2017.
http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1405_pl.htm, pobrano 23.09.2017.
<https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>, pobrano 23.09.2017.
<https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/joyce-anelay-o-brexicie-i-polakach-na-w-wielkiej-brytanii/vx76pxd>, pobrano 07.10.2017.
<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2017/10/19-20/>, pobrano 20.10.2017.

AKTY PRAWNE

Traktat o Unii Europejskiej (TUE) z 7 lutego 1992 r. (tekst jedn. Dz.U. C 326 z 26.10.2012, s. 13).
 Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z 25 marca 1957 r. (tekst jedn. Dz.U. C 326 z 26.10.2012, s. 47).
 Karta praw podstawowych UE (KPP) z 7 grudnia 2000 r. (tekst jedn. Dz.U. C z 26.10.2012, s. 391).
 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 492/2011 z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii (Dz.U. L 141 z 27.5.2011, s. 1).
 Dyrektywa Rady nr 98/49 z 29 czerwca 1998 r. o zabezpieczeniu dodatkowych praw emerytalnych osób zatrudnionych i samozatrudnionych przemieszczających się wewnątrz Wspólnoty (Dz. Urz. WE z 1998 r., seria L, nr 209, s. 46).
 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/50/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie minimalnych wymogów służących zwiększeniu mobilności pracowników między państwami członkowskimi dzięki łatwiejszemu nabywaniu i zachowywaniu uprawnień do dodatkowych emerytur (Dz.U. L 128 z 30.4.2014, s. 1).
 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2004/38/WE z 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, zmieniającą rozporządzenie nr 1612/68/EWG i uchylającą dyrektywy nr 62/22/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. L 158 z 30.4.2004, s. 77 z późn. zm.).
 Ustawa o zabezpieczeniu społecznym (Social Security Act) z 1986 r.
 Ustawa o składkach i świadczeniach z zabezpieczenia społecznego (Social Security Contributions and Benefits Act) z 1992 r.
 Ustawa o prawach człowieka (Human Rights Act) z 1998 r.
 Ustawa o emeryturach (Pensions Act) z 2011 r.
 Ustawa o emeryturach (Pensions Act) z 2014 r.
 Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych (Secretary of State for the Home Department) – Przepisy imigracyjne dotyczące Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Immigration (European Economic Area) Regulations) z 2006 r.

„Young Polish Gods?” Brexit, the British pension system, and pensions of Poles in the United Kingdom

PAWEŁ KALETA
European Parliament

SUMMARY: *Withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union (Brexit) will definitely bring various consequences for the Poles residing there. Rights, which they currently enjoy, are a subject of the Brexit negotiations, especially as they do not possess the status of ‘acquired rights’ under international law. It is therefore worthwhile to analyse the situation of Poles in the United Kingdom from the point of view of their social rights in particular, including their rights with a long-time perspective, e.g. in the respect of pensions. The article synthetically presents therefore the current state of the British pension system in this context. It is being published at a time, when the results of the negotiations in question can’t yet be foreseen. However, it may already be stated, that a lack of withdrawal agreement would be their one definitely negative result, and that there are grounds for cautious optimism as to the guarantees of preservation of the said rights.*

KEY WORDS: *Brexit, social rights, social security, pensions, British pension system*